

GEOGRAFICZNO-POLITYCZNY ATLAS POLSKI

Polska w świecie współczesnym:
Perspektywa 2022

zredagowany i opracowany przez
Marcina Wojciecha Solarza
profesora Uniwersytetu Warszawskiego
ze współudziałem licznych współpracowników

1918 · 2018

Patronat Narodowy Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy w Stulecie Odzyskania Niepodległości

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

niepodległa

Sfinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Wieloletniego Programu Rządowego „Niepodległa” na lata 2017-2022

UNIwersytet
WARSZAWSKI

WYDZIAŁ GEOGRAFII
I STUDIÓW REGIONALNYCH
UNIwersytet WARSZAWSKI

ZAKŁAD GEOGRAFII
POLITYCZNEJ I HISTORYCZNEJ
WYDZIAŁ GEOGRAFII I STUDIÓW REGIONALNYCH
UNIwersytet WARSZAWSKI

trzecia strona

Spis treści, wprowadzenia i opis Projektu są dostępne we wskazanych językach na stronie:

Contents and introductions, along with a description of the Project, are available in the languages listed at:

CN 内容和介绍，以及该项目的描述可使用下述语言阅读，点击：

DE Das Inhaltsverzeichnis, die Einführung und die Beschreibung des Projekts sind in den angegebenen Sprachen unter der folgenden Web-Adresse verfügbar:

ES El índice, las introducciones y la descripción del proyecto están disponibles en los idiomas indicados en la página web:

FR La table des matières, les introductions et la description du projet sont disponibles dans les langues indiquées sur le site Web :

UA Зміст, вступ та опис Проекту доступні на сайті наступними мовами:

RUS Содержание, вступление и описание Проекта доступно на интернет-сайте в следующих языковых версиях:

atlas2022.uw.edu.pl/tlumaczenia-atlas

ATLAS GEOGRÁFICO-POLÍTICO DE POLONIA

Polonia en el mundo contemporáneo:
Perspectiva 2022

editado y elaborado por

Marcin Wojciech Solarz

profesor de la Universidad de Varsovia

con la participación de numerosos colaboradores

Patrocinio Nacional del Presidente de la República de Polonia Andrzej Duda en el Centenario de la Independencia

Ministry of
Culture
and National
Heritage of
the Republic
of Poland

niepodległa

Financiado por el Ministerio de la Cultura y el Patrimonio Nacional en el marco
del Programa Plurianual del Gobierno “Niepodległa” (“Independiente”) para los años 2017-2022

UNIVERSITY
OF WARSAW

FACULTY OF GEOGRAPHY
AND REGIONAL STUDIES
UNIVERSITY OF WARSAW

ZAKŁAD GEOGRAFII
POLITYCZNEJ I HISTORYCZNEJ
WYDZIAŁ GEOGRAFII I STUDIÓW REGIONALNYCH
UNIWERSYTET WARSZAWSKI

trzecia strona

SPIS TREŚCI ÍNDICE

- 13 | Pytaj o Polskę
- 17 | Si pregunta por Polonia
- 21 | Bibliografia / Bibliografía

POLSKA W PRZESTRZENI I CZASIE

POLONIA EN EL ESPACIO Y EL TIEMPO

- 25 | Polska w Europie i świecie / Polonia en Europa y en el mundo
- 36 | NATO – historia i teraźniejszość / OTAN – la historia y el presente
- 37 | Unia Europejska – historia i teraźniejszość / Unión Europea – la historia y el presente
- 38 | Strefa euro – historia i teraźniejszość / La zona del euro – la historia y el presente
- 38 | Strefa Schengen – historia i teraźniejszość / El Espacio Schengen – la historia y el futuro
- 39 | Polacy wobec Unii Europejskiej / Los polacos ante la Unión Europea
- 46 | Kamienie milowe w historii Polski / Los hitos en la historia de Polonia

GRANICE, TERYTORIUM, PAMIĘĆ

FRONTERAS, TERRITORIO, MEMORIA

- 53 | Granice i terytorium Polski / Las fronteras y el territorio de Polonia
- 64 | Państwowość na obszarze Unii Europejskiej, EFTA i Wielkiej Brytanii – ewolucja historyczna
Condición de estado en la Unión Europea, la AELC y el Reino Unido – la evolución histórica
- 66 | Europa Środkowo-Wschodnia – zmiany geopolityczne w latach 966-2022
Europa Central y Oriental – cambios geopolíticos desde 966 hasta 2022
- 74 | Kształtowanie się granic Polski do 1939 / Formación de las fronteras de Polonia hasta 1939
- 82 | Kształtowanie się granic Polski od 1939 / Formación de las fronteras de Polonia desde 1939
- 97 | Ludność na Ziemiach Zachodnich i Północnych w 1950 / La población en los Territorios Recuperados en 1950

- 103 | Ludność zamieszkała od urodzenia / La población habitada desde el nacimiento
- 104 | Granice polityczne w obrębie współczesnej Polski – ewolucja historyczna
Las fronteras políticas dentro de Polonia contemporánea – la evolución histórica
- 116 | Politycznogeograficzna regionalizacja współczesnej Polski / La regionalización político-geográfica de Polonia contemporánea
- 118 | Pamięć historyczna i tożsamość / La memoria histórica y la identidad
- 144 | Między Wschodem a Zachodem / Entre el Este y el Oeste
- 154 | Polska na tle regionu / Polonia ante la región
- 160 | Dawna Rzeczpospolita Obojga Narodów vs. Rosja i Niemcy
La antigua República de las Dos Naciones vs. Rusia y Alemania

ROZWÓJ

EL DESARROLLO

- 165 | Polska wobec Europy: bilans powojnia / Polonia ante Europa: la balanza de la posguerra
- 170 | Bilans dekady. Polska na tle UE, EFTA i Wielkiej Brytanii
La balanza de la década. Polonia ante la UE, la AELC y el Reino Unido
- 228 | Jakość edukacji / La calidad de la educación

PAŃSTWO I POLITYKA

EL ESTADO Y LA POLÍTICA

- 233 | System polityczny. Polska na tle UE, EFTA i Wielkiej Brytanii
El sistema político. Polonia ante la UE, la AELC y el Reino Unido
- 236 | Oficjalne podróże zagraniczne prezydentów Rzeczypospolitej
Las visitas oficiales al extranjero de los presidentes de la República de Polonia
- 238 | Przedstawicielstwa dyplomatyczne – polskie za granicą i zagraniczne w Polsce
Las misiones diplomáticas – las polacas en el extranjero y las extranjeras en Polonia
- 239 | Rodzaje miejscowości w Polsce / Tipos de localidades en Polonia
- 242 | Podział administracyjny Polski / La división administrativa de Polonia
- 244 | Zmiany w podziale administracyjnym Polski / Los cambios en la división administrativa de Polonia
- 245 | Nowe miasta w Polsce / Las ciudades nuevas en Polonia
- 246 | Polityka krajowa / La política nacional
- 252 | Wybory centralne w latach 2015–2020 / Las elecciones nacionales desde 2015 hasta 2020
- 266 | Referendum akcesyjne do Unii Europejskiej / El referéndum para el ingreso a la Unión Europea
- 266 | Referendum konstytucyjne / El referéndum constitucional

NAZEWNICTWO GEOGRAFICZNE

LA NOMENCLATURA GEOGRÁFICA

- 269 | Zagraniczne nazwy geograficzne w Polsce / Los nombres geográficos extranjeros en Polonia
- 271 | Regionalizacja nazw geograficznych w Polsce / La regionalización de los nombres geográficos en Polonia
- 299 | Komunistyczne nazwy w przestrzeni publicznej w Polsce / Los nombres comunistas en el espacio público de Polonia
- 302 | Nazwy w przestrzeni publicznej w Polsce od 1989 / Los nombres en el espacio público de Polonia desde 1989

POLACY ZA GRANICĄ, MNIEJSZOŚCI W POLSCE

LOS POLACOS EN EL EXTRANJERO, LAS MINORÍAS EN POLONIA

- 315 | Polacy w UE, EFTA i Wielkiej Brytanii / Los polacos en la UE, la AELC y el Reino Unido
- 316 | Największe „polskie” miasta poza Polską / Las ciudades “polacas” más grandes fuera de Polonia
- 317 | Wschodnie pogranicze wyznaniowo-etniczne / La zona fronteriza etnoreligiosa del este
- 320 | Polacy za granicą / Los polacos en el extranjero
- 332 | Mniejszości narodowe, etniczne oraz regionalne grupy językowe w Polsce
Las minorías nacionales, étnicas y los grupos lingüísticos regionales en Polonia

POLSKA SOFT POWER

LA SOFT POWER POLACA

- 341 | Sprawiedliwi wśród Narodów Świata / Justos entre las Naciones
- 342 | Polskie nazwy geograficzne na świecie / Los nombres geográficos polacos en el mundo
- 344 | Polskie nazwy geograficzne w kosmosie / Los nombres geográficos polacos en el universo
- 346 | Polskie ikony / Los íconos polacos
- 349 | Polscy misjonarze na świecie / Los misioneros polacos en el mundo
- 350 | Tłumaczenia polskiej literatury sfinansowane w latach 2015–2021 w ramach Programu Translatorskiego ©Poland Instytutu Książki
Las traducciones de literatura polaca financiadas en los años 2015-2021 en el marco del Programa de Traducción
©Poland del Instituto Polaco del Libro
- 351 | Cudzoziemcy studiujący w Polsce w roku akademickim 2020/2021
Los estudiantes extranjeros en Polonia an el año académico 2020/2021
- 352 | Podróże apostolskie Jana Pawła II / Las visitas pastorales del Papa Juan Pablo II
- 354 | Uczestnicy Międzynarodowych Konkursów Pianistycznych im. Fryderyka Chopina
Los participantes del Concurso Internacional de Piano Fryderyk Chopin
- 355 | Międzynarodowe wyróżnienia przyznane Krzysztofowi Pendereckiemu
Los reconocimientos internacionales admitidos a Krzysztof Penderecki
- 356 | Laureaci Nagród Nobla / Los ganadores del Premio Nobel

- 356 | Zdobywcy Oskarów i nagród na Festiwalu Filmowym w Cannes
Los ganadores de los Premios Óscar y los Premios del Festival de Cannes
- 357 | Medale letnich i zimowych Igrzysk Olimpijskich / Las medallas de los Juegos Olímpicos de verano y de invierno
- 357 | Medale Mistrzostw Świata w grach zespołowych / Las medallas de los campeonatos del mundo en los deportes en equipo
- 358 | Osiągnięcia piłkarskie Roberta Lewandowskiego / Los logros del futbolista Robert Lewandowski
- 359 | Turnieje tenisowe ery open wygrane przez Polaków / Los torneos de tenis de la era open ganados por polacos
- 360 | Realizacje architektoniczne Daniela Libeskinda / Las realizaciones arquitectónicas de Daniel Libeskind
- 361 | UNESCO w Polsce / La UNESCO en Polonia
- 362 | Pomniki Historii w Polsce / Los monumentos históricos en Polonia
- 364 | Wybrane zagraniczne plenery filmowe w Polsce od 2000
La selección de los lugares de rodaje extranjeros en Polonia desde 2000
- 365 | Plenery nagrodzonych polskich filmów pełnometrażowych od 1989
Los lugares de rodaje de las películas polacas de largometraje premiadas desde 1989
- 366 | Polska Oficjalna Pomoc Rozwojowa / La Ayuda Oficial al Desarrollo polaca
- 368 | Miasta partnerskie polskich miast / Las ciudades hermanas de las ciudades polacas
- 374 | Polskie marki za granicą / Las marcas polacas en el extranjero
- 375 | Świat Wiedźmina / El mundo del Brujo
- 376 | Wybrane godności honorowe i nagrody Lecha Wałęsy
La selección de las distinciones honoríficas y los premios admitidos a Lech Wałęsa

TEMPUS CALAMITATUM

TEMPUS CALAMITATUM

- 379 | Lotniczy transport pasażerski / Tráfico aéreo de personas
- 381 | COVID-19 w Europie / COVID-19 en Europa
- 382 | NATO vs. Rosja (z Białorusią) / OTAN vs. Rusia (y Bielorrusia)
- 385 | Polska dyplomacja w czasie wojny na Ukrainie / La diplomacia polaca durante la guerra en Ucrania
- 386 | Napływ uchodźców z Ukrainy / La afluencia de los refugiados desde Ucrania
- 387 | Unia Europejska – produkt krajowy brutto na mieszkańca / Unión Europea – el producto interno bruto por habitante
- 387 | Unia Europejska – stopa inflacji / Unión Europea – la tasa de inflación
- 388 | System przesyłowy ropy naftowej i gazu w Europie Środkowo-Wschodniej
El sistema de la transmisión de petróleo y gas en Europa Central y Oriental
- 390 | Autorzy
Los autores
- 392 | Opis Projektu
La descripción del Proyecto

PYTAJ O POLSKĘ

[...]

*Nie pytaj mnie, dlaczego jestem z nią,
Nie pytaj mnie, dlaczego z inną nie,
Nie pytaj mnie, dlaczego myślę że,
Że nie ma dla mnie innych miejsc.*

*Nie pytaj mnie, co ciągle widzę w niej,
Nie pytaj mnie, dlaczego w innej nie,
Nie pytaj mnie, dlaczego ciągle chcę,
Zasypiać w niej i budzić się.*

[...]

Obywatel G.C., Nie pytaj o Polskę

Ponad trzydzieści lat temu, u progu drugiej Niepodległości w XX wieku, ukazał się artykuł Stefana Kisielewskiego pod mocnym i znamionym tytułem: „Komu potrzebna jest Polska?” [Kisielewski 1990]. Felietonista nie udziela pełnej i ostatecznej odpowiedzi, pozostawiając ją otwartą dla współczesnego mu i przyszłych pokoleń. Wskazuje jedynie krótko, że Polska potrzebna jest na pewno jemu osobiście i samej Polsce [Kisielewski 1990, s. 31, 33]. Trzydzieści lat później, w innych układach międzynarodowych i krajowych, włączeni w struktury zachodnie, ale podzieleni wewnętrznie i na bieżąco konfrontowani z kluczowymi wyzwaniami dla państwa polskiego o charakterze globalnym i regionalnym, ponownie możemy powtórzyć i to pytanie, i odpowiedź – jest ona potrzebna na pewno Polsce i Polakom. Taką odpowiedź dyktuje doświadczenie historyczne, gdyż brak jej w długim wieku XIX (1795–1918) postawił polskie społeczeństwo obok rwącego nurtu historii, skazując na brak polskocentrycznego modelu nowoczesności, a późniejsze wtłoczenie w ramy „absurdalnego i początkowo arcybrodniczego ustroju” [Kisielewski 1990, s. 32] zaciągnęło hamulec w polskiej maszynie rozwoju na kolejne blisko pół wieku (1944–1989).

W kontekście Polski – „państwa słabszego, lecz zajmującego strategicznie ważne terytorium” [Mearsheimer 2019, s. VI] – należy pamiętać, że kraje „zainteresowane przetrwaniem w niebezpiecznym świecie polityki mię-

dzynarodowej nie mogą uchylić się od zmagania o potęgę. Nawet te, które chciałyby tylko żyć w pokoju, są skazane na tę bezwzględną rywalizację.” [Mearsheimer 2019, s. V]. Obserwacja ta wypływa także z namysłu nad polską historią, bo w ciągu wieku poprzedzającego ostatni rozbiór Rzeczypospolitej w 1795 roku – w imię spokoju – Polska „uchyliła się od zmagania o potęgę”, płacąc nie tylko jej utratą, ale również likwidacją państwowości.

Odzyskanie niepodległości w 1918 roku po 123 latach rozbiorów jest niewątpliwie jednym z najważniejszych kamieni milowych w polskiej historii. Niestety z perspektywy stulecia jest to zatruty jubileusz, bo w jego świętowanie wkrada się „fałszywy akord jak syk węży, / Jak zgrzyt żelaza po szkło”, który powinien przejąć „wszystkich dreszczem”, „wesołość” pomieszać „przecuciem złowieszczem” [Mickiewicz 1973]. W ciągu kolejnych 100 lat od roku 1918 Polska nie zachowała bowiem statusu w pełni suwerennego państwa dłużej niż przez 50 lat. W latach 1939–1989 patrzyliśmy „w twarz głodu twarz ognia twarz śmierci / najgorszą ze wszystkich – twarz zdrady” (Herbert 1983). Najpierw w latach 1939–1945 doświadczyliśmy „do ciemnego kresu / po złote runo nicości” (Herbert 1974) skazani na zagładę polityczną i biologiczną, później w roku 1944 Polska odrodziła się jako zniewolony trybik w sowieckiej maszynie imperialnej, choć ze swoim miejscem na mapie i szansą na przetrwanie Polaków jako narodu. Niestety pozostałe, niepodległe 50 lat

tego stulecia też nie napawa zbytym optymizmem – to „melodyja zmałona [...] akordem rozdąsanym”: nieważne czy niepodległa Polska była „z naszej krwi czerwona” (po pierwszej wojnie światowej), czy nie wstała „o własny wielki trud oparta” (po zakończeniu zimnej wojny), w obu odsłonach wolności (1918–1939; po roku 1989) okazywała się nie być „biała z naszego żaru” (Hemar 2005), pograżając się w ostrych i destrukcyjnych sporach i konfliktach politycznych. „Czy [zatem] instrument niestrojny? czy się muzyk myli?” (Mickiewicz 1973).

Na pewno w „polskim miejscu” na mapie świata – tego uczy przecież Polaków doświadczenie historyczne nabywane ze złowrogą systematycznością od co najmniej XVII wieku – polityka międzynarodowa nie wybacza jej uczestnikom błędów i słabości. Owszem wyzwania, problemy, kryzysy doznawane przez Polskę często pochodzą z zewnątrz, ale to tylko część prawdy, z którą społeczeństwo polskie musi się mierzyć w swojej historii. Często bowiem wyzwania, problemy, kryzysy mają swoje źródło również w samej Polsce. Ale „gdzie można żyć, tam też można żyć dobrze” (Marek Aureliusz 2011, 5.16), także na „bezgranicznym, płaskim, przejściowym obszarze” (Nałkowski 1887, s. 650) między Niemcami a Rosją.

Typowa i zarazem – jak się wydaje – dominująca polska narracja o Polsce w polityce międzynarodowej, powtarzana także przez cudzoziemców, to nieustająca skarga na „zawistnych kolegów / nieprzyjazne wiatry” (Herbert 1969) – złe położenie geograficzne, niekorzystny układ sił, agresywnych i zaborczych sąsiadów, potężnych i nieprzejednanych wrogów, niewiernych i fałszywych sojuszników. Tę postawę reasumuje tytuł syntezy historii Polski Brytyjczyka Normana Daviesa – „Boże igrzysko”. Został on zainspirowany jedną z fraszek polskiego renesansowego poety Jana Kochanowskiego (1530–1584) (Davies 2019, s. 327–328), w której człowiek – nazwany bożym igrzyskiem – widzi siebie w roli kowala własnego losu, a tymczasem jest tylko błaznem unoszonym przez niezależny od niego strumień zdarzeń (Kochanowski 1957, s. 41). Kowal czy błazen, paw czy papuga, lider czy satelita to kluczowa, a zarazem zarówno obłędna, jak i przynajmniej częściowo fałszywa alternatywa w polskiej historii i polityce zakotwiczona w geografii Polski.

Położenie geograficzne Polski i jej sąsiedztwo niewątpliwie jest trudne i wymagające, wręcz niebezpieczne, na co wskazywał już Gall Anonim w XII wieku pisząc, iż Słowiańszczyzna-Polska jest „otoczona przez tyle [...] ludów [...] i wielokrotnie napadana przez wszystkie naraz i każdy z osobna” (Anonim tzw. Gall 1989, s. 11). Ta ocena była później wielokrotnie powtarzana przez swoich i obcych, także i dziś (Nałkowski 1887, s. 603, 650, Mearsheimer 2019, s. V, Forczyk 2020, s. 19–20, Black 2021). Polskie myślenie o polityce międzynarodowej nie powinno być jednak nacechowane determinizmem geograficznym, sprowadzać Polski do roli więźnia, zakładnika lub ofiary geografii czy geopolityki. Sytuacja Polski na tle społeczeństw i państw położonych w Europie kontynentalnej między 50. a 55. stopniem szerokości geograficznej północnej nie jest niepowtarzalna i nadzwyczajna geopolitycznie, nie jest inna. Wszystkie te społeczeństwa i państwa mierzą się w równym stopniu, ale z różnym skutkiem z geografją. Wprawdzie Joseph Conrad miał jak najbardziej rację uznając za swój pogląd ten mówiący o tym, że „Polska musi żyć w zetknięciu z Niemcami i Rosją do końca swych dziejów” (Conrad 2017 [1919]), ale „piórami śmierci opierzone są skrzydła szansy” (przypisywane Francisowi Drake’owi, za: Hughes-Hallett 2004). Czeski autor – Jiří Gruša – może zaskakująco z polskiej perspektywy, dostrzega właśnie tę drugą stronę medalu: „złóśliwi już wtedy [u zarania czeskiego państwa – M.W.S.] rozpuszczali starą plotkę, że Lech – brat Czecha – był mądrzejszy, zamiast wzgórz i pagórków wybrał sobie przestronne pole. Doszedł aż nad Bałtyk i założył Polskę – kraj znacznie większy i o wiele bardziej zróżnicowany” (Gruša 2018, s. 12).

To nieprawda zatem, że patrząc kategoriami geograficznymi i geopolitycznymi „decyzję Lecha [o założeniu Polski między Odrą a Wisłą – M.W.S.] zaliczyć można do dzieł najgorszych decyzji w historii świata” (Lipniacka 2016, s. 5). Przecież Słowiańszczyzna-Polska „nigdy [...] nie została przez nikogo ujarzmiona w zupełności” (Anonim tzw. Gall 1989, s. 11). Polska dobrze sobie radzi ze „swoją” geografją. Trwa w swoim miejscu na mapie, rozciągnięta na kręgosłupie Wisły, od ponad 1000 lat. Jest tam jako odrębna jednostka geopolityczna przez większość tego okresu. Nizina nad Wisłą i Odrą buduje

zagrożenia, ale i obdarza szansami. Historia Polski wydaje się jedną z najlepszych ilustracji do słów Francisa Drake'a. Polska sięgała po Pragę (1003–1004), Moskwę (1610–1612) czy Kijów, ale jej sąsiedzi sięgali po Gniezno, Kraków i Warszawę. Kijów w granicach Korony-Polski pozostawał 98 lat (1569–1667), podczas gdy Warszawa w granicach Rosji 100 lat (1815–1915), a może tylko – biorąc pod uwagę status Królestwa Polskiego po kongresie wiedeńskim – 84 lata (1831–1915). Lwów pod panowaniem „ruskim” (Ruś Halicka, ZSRR, Ukraina) pozostaje 171 lat (ok. 1250–1340, 1939–1941, 1944–2022), podczas gdy pod polskim trwał 453 lata (1340–1772, 1918–1939), a austriackim 146 lat (1772–1918). Z kolei Kraków w rękach Austrii pozostawał przez 86 lat (1795–1809, 1846–1918), a Wilno w polskich tylko 20 lat (1919–1939). Królewiec w lennej zależności od Polski tkwił przez 191 lat (1466–1657), podczas gdy Gniezno i Poznań w granicach Prus przez 117 lat (1793–1807, 1815–1918). Malbork w rękach zakonu krzyżackiego był 192 lata (1274–1466), w niemieckich w sumie 365 lat (1274–1466, 1772–1945), podczas gdy w Polsce jest już 383 lata (1466–1772, 1945–2022). Wrocław pozostaje przy Polsce (licząc polskich władców okresu rozbicia dzielnicowego) 427 lat (985–1335, 1945–2022), podczas gdy pod panowaniem czeskim, austriackim i niemieckim trwał nie mniej niż 610 lat (do 985, 1335–1945), w tym pod pruskim/niemieckim tylko 205 lat (1741–1945). Jeśli poszukiwać sugestywnego i plastycznego obrazu z popkultury dla opisu długiego trwania anarchicznej i nieujarzmionej Polski w ciągle żywej strefie sejsmicznej cywilizacji i imperiów, to można przywołać obserwację Philippe'a Nemo na temat Polaków z 1978 roku, z okresu wydawało się głębokiej i trwałej politycznej i gospodarczej podległości sowieckiemu imperium – „to są <Gallowie> niczym z Asteriksa” (Nemo 2006, s. 7).

Polska i Polacy borykają się z problemem skali, gdyż Polska jest krajem średniej wielkości, który budzi dumę, ale nie jest dostrzegany przez innych (Snyder w: Judt, Snyder 2019, s. 39). Tę obserwację o „<środkowym> położeniu” Polski innymi słowy ujął Brian Porter-Szücs: „Znajdują się [mieszkańcy Europy północno-wschodniej, czyli także Polacy – M.W.S.] wśród najśłabszych z najpotężniejszych i najpotężniejszych ze słabych, wśród najuboższych z bogatych i najbogatszych z biednych”

[Porter-Szücs 2021, s. 18]. W jeszcze inne słowa, choć tylko w kontekście Rosji, co jednak należy traktować jako stwierdzenie *pars pro toto*, ubrał tę sytuację polityczną, gospodarczą i geograficzną Polski Andrzej Chwalba: „Wystarczy popatrzeć na mapę. Polska to punkt.” [Chwalba, Harpula 2021, s. 18]. Współczesna Polska jest zatem krajem średniej wielkości, silniejszym od większości państw w Europie Środkowo-Wschodniej, ale słabszym od Niemiec i Rosji, z którymi musi rywalizować pozostając zamknięta z nimi w jednej przestrzeni. Brzemie historii nie ułatwia Polsce gry w tej roli, bo o ile do końca XIV wieku i od końca XVII do końca XX wieku była ona raczej przedmiotem polityki europejskiej (może poza rokiem 1920 i 1939), to 260 lat liczone od lat 80. XIV stulecia, między koronacją Jadwigi Andegaweńskiej (1384) a śmiercią Władysława IV Wazy (1648), to polski „gwiazdny czas”.

„Geograficzno-polityczny atlas Polski. Polska w świecie współczesnym: Perspektywa 2022” przedstawia kolejne „zdjęcie momentowe” Polski, tym razem aktualne dla roku 2022. Wprawdzie wiele map w nim zawartych szybko wyblaknie w słońcu historii, ale wiele okaże się również odpornymi na upływ czasu. Często w Atlasie anonimizujemy świat poza granicami współczesnej Polski lub jej wybranych otoczeń międzynarodowych. To zabieg celowy, nakierowany na skupienie uwagi Czytelnika na określonym zjawisku w ściśle zdefiniowanych granicach geograficznych. Nie wszystkie mapy udało się nam zaktualizować lub wykonać, bo mapy są tylko „więźniami” danych i to w podwójnym sensie. Po pierwsze – co oczywiste – nie mogą bez nich powstać. Stąd na przykład nie mogliśmy skorzystać z danych najświeższego (2021) spisu powszechnego w Polsce, gdyż w chwili oddania do druku Atlasu są one wciąż jeszcze niedostępne. Po drugie, mapy są tak dobre i dokładne jak dane, na których się opierają, choć z pewnością także my sami w Atlasie nie ustrześliśmy się błędów i pomyłek. Wprawdzie relacja polityka-przestrzeń stanowi kręgosłup konstrukcyjny „Geograficzno-politycznego atlasu Polski”, ale jego tematyka wykracza poza wąsko rozumianą geografii

polityczną. W Atlasie nie zamieszczono tekstu będącego syntezą ogólną zbudowaną na podstawie całości opublikowanego materiału kartograficznego, a także szczegółowych opisów map (z wyjątkiem źródeł, a także koniecznych do interpretacji i zrozumienia map wyjaśnień i zastrzeżeń), kierując się przekonaniem, że każdy ma prawo i wręcz powinien samodzielnie wyrobić sobie sąd na temat współczesnego państwa i społeczeństwa polskiego. Mimo że nie udało się nam opracować wielu tematów z braku danych, czasu i miejsca, Atlas usiłuje dać jak najpełniejszy i jak najwszechstronniejszy obraz współczesnej Polski i Polaków. Ufamy więc, że mimo swoich ograniczeń „On będzie niośł Miasto w sobie [...] / on będzie Miasto” (Herbert 1983).

W pierwszej kolejności chciałbym podziękować Jakubowi Mielnikowi, dyrektorowi Biura Programu „Niepodległa” Janowi Edmundowi Kowalskiemu i Wojciechowi Kirejczukowi, wiceprezesowi Rady Ministrów profesorowi Piotrowi Glińskiemu oraz dziekanowi Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, profesorowi Maciejowi Jędrusikowi –

bez ich zaangażowania i decyzji nie doszłoby do realizacji drugiego wydania „Geograficzno-politycznego atlasu Polski”. Chciałbym również wyrazić wdzięczność doktorowi Dariuszowi Maciakowi z Kancelarii Prezydenta RP, pracownikom Biura Programu „Niepodległa”, w szczególności Magdalenie Bagińskiej, oraz pracownikom administracji WGSR UW, w szczególności Urszuli Nikitin, Iwonie Orzechowskiej i Joannie Papis. Last but not least „Geograficzno-polityczny atlas Polski” jest dziełem całego zespołu autorów, których jestem dłużnikiem. Dziękuję w szczególności osobom na co dzień zaangażowanym w obsługę Projektu – Annie Andruszkiewicz, Adzie Górnej, Krzysztofowi Górnemu, Magdalenie Skorupskiej i Małgorzacie Wojtaszczyk.

Warszawa, wiosna 2022 roku

[Marcin Wojciech Solarz](#)

*Profesor geografii politycznej
na Uniwersytecie Warszawskim*

SÍ PREGUNTA POR POLONIA

[...]

*No me preguntes por qué estoy con ella,
No me preguntes por qué no con otra,
No me preguntes por qué pienso que,
Que no hay otros lugares para mí.*

*No me preguntes qué veo continuamente en ella,
No me preguntes por qué no en otra,
No me preguntes por qué siempre quiero
Dormirme y despertarme en ella.*

[...]

Obywatel G.C., No preguntes por Polonia

Desde hace más de treinta años, la víspera de la segunda Independencia del siglo XX, apareció el artículo de Stefan Kisielewski bajo un título fuerte y reseñable: “¿Quién necesita Polonia?” (Kisielewski 1990). El columnista no contesta esta pregunta de una manera completa y definitiva, sino que la deja abierta a su generación contemporánea y a las siguientes. Solo indica en pocas palabras que los que necesitan Polonia son él personalmente y Polonia misma (Kisielewski 1990, pp. 31, 33). Treinta años después, en diferentes órdenes internacionales y nacionales, integrados en las estructuras occidentales, pero partidos internamente y continuamente confrontados con los desafíos clave para Polonia del carácter global y regional, podemos repetir esta pregunta y respuesta – seguramente la necesita Polonia misma y los polacos. Esta respuesta ha sido dictada por la experiencia histórica, porque su falta en el largo siglo XIX (1795 – 1918) puso la sociedad polaca al lado del curso turbulento de la historia, condenando a la falta del modelo polacocéntrico de la modernidad, y la subsiguiente introducción forzada en la rama del “sistema absurdo y supercriminal” (Kisielewski 1990, p. 32) detuvo la máquina polaca de desarrollo por casi medio siglo (1944 – 1989).

En el contexto de Polonia – “un país relativamente débil, pero ubicado en un territorio estratégicamente importante” (Mearsheimer 2019, p. VI) – hay que recordar que “los países interesados en sobrevivir en el mundo

peligroso de la política internacional no pueden esquivar la aspiración al poder. Aun los que solo quieren vivir en paz están condenados a esta rivalidad implacable.” (Mearsheimer 2019, p. V). Esta observación también resulta de la reflexión sobre la historia polaca, porque durante el siglo antes de la última partición de Polonia en 1795 – para ser dejada en paz – “esquivó la aspiración al poder”, pagando el precio de la pérdida no solo del poder, sino también de su independencia nacional.

La recuperación de la independencia en 1918 después de 123 años de esclavitud es sin duda uno de los acontecimientos más importantes en la historia polaca. Desafortunadamente, desde la perspectiva del centenario es un aniversario contaminado, porque en su celebración se cuela “un acorde falso como un siseo de una serpiente, / como un crujido del hierro sobre el vidrio”, que debería dar “escalofríos a todos”, mezclar “la alegría” con “un presentimiento siniestro” (Mickiewicz 1973). Durante los siguientes 100 años desde 1918 Polonia no mantuvo el estatus de un país totalmente soberano por más de 50 años. Entre 1939 y 1989 estábamos mirando “la cara del hambre, la cara del fuego, la cara de la muerte / la peor de todas – la cara de la traición” (Herbert 1983). Primero llegamos entre 1939 y 1945 al “límite oscuro / al vellocino de oro de la nada” (Herbert 1974) condenados al exterminio político y biológico, después en 1944 Polonia renació como un engranaje esclavo en la máquina imperial soviética, pero

por lo menos con su lugar en el mapa y la oportunidad de sobrevivir para la nación polaca. Por desgracia, los 50 años independientes de este siglo no incita a mucho optimismo – es una “melodía perturbada [...] por un acorde enojado”: no importa si la Polonia independiente fue “roja por nuestra sangre” (después de la Primera Guerra Mundial) o no se levantó “apoyada por su propia pena grande” (después de la Guerra Fría), en ambos entre actos de la libertad (1918 – 1939, después de 1989) no se mostró “blanca por nuestro ardor” (Hemar 2005), sumergiéndose en las peleas y los conflictos políticos agudos y destructivos. Entonces “¿el instrumento está desafinado?, ¿el músico está tocando mal?” (Mickiewicz 1973).

Seguramente en el “lugar polaco” en el mapa del mundo la política internacional no disculpa los errores y las debilidades de sus participantes. La experiencia histórica ganada de una manera siniestramente sistemática desde al menos el siglo XVII se les enseña a los polacos. Está claro que los desafíos, los problemas y las crisis sufridas por Polonia vienen a menudo desde fuera, pero esto es solo una parte de la verdad, con la cual la sociedad polaca tiene que medirse en su historia. Los desafíos, los problemas y las crisis a menudo tienen sus raíces en Polonia misma. Pero “allí donde se puede vivir, también se puede vivir bien” (Marco Aurelio 2011, 5.16), igual en “una ilimitada, plana área de transición” (Nałkowski 1887, p. 650) entre Alemania y Rusia.

La narración polaca típica y simultáneamente – al parecer – dominante sobre Polonia en la política internacional, repetida también por los extranjeros, es una queja permanente sobre “colegas envidiosos / vientos inamistosos” (Herbert 1969) – mala situación geográfica, orden desfavorable de las fuerzas, vecinos agresivos y expansivos, enemigos poderosos e implacables, aliados infieles y falsos. Esta actitud es resumida por el título de la síntesis de la historia de Polonia del británico Norman Davies – “Patio de juegos de Dios”. El título fue inspirado por un epigrama del poeta polaco del renacimiento, Jan Kochanowski (1530 – 1584) (Davies 2019, pp. 327-328), en el cual el humano – llamado el patio de juegos de Dios – se ve a sí mismo en el papel del arquitecto de su propio destino, y de verdad es solo un payaso llevado por una corriente de acontecimientos que no puede controlar

(Kochanowski 1957, p. 41). Arquitecto o payaso, pavo real o papagayo, líder o satélite es una alternativa en la historia polaca, anclada en la geografía de Polonia – una alternativa clave y simultáneamente tanto loca como al menos parcialmente falsa.

La ubicación geográfica de Polonia y su vecindad es sin duda difícil y exigente, aun peligrosa, que ya indicó Gallus Anonymus en el siglo XII, escribiendo que los eslavos-polacos estaban “rodeados de tantas [...] poblaciones [...] y varias veces atacados por todas juntas y cada una separada” (Gallus Anonymus 1989, p. 11). Esta evaluación fue repetida muchas veces por los comentaristas polacos y extranjeros, también hoy (Nałkowski 1887, pp. 603, 650, Mearsheimer 2019, p. V, Forczyk 2020, pp. 19-20, Black 2021). Sin embargo, la manera polaca de pensar en la política internacional no debería ser caracterizada por el determinismo geográfico, reducir Polonia al papel de un prisionero, un rehén o una víctima de la geografía o la geopolítica. La situación de Polonia ante las sociedades y los países ubicados en Europa continental entre los paralelos 50 y 55 norte no es geopolíticamente única ni extraordinaria, no es diferente. Todas estas sociedades y todos estos países se miden con la geografía en el mismo grado, pero con resultados diferentes. Es verdad que Joseph Conrad tenía razón aceptando la opinión que “Polonia tiene que vivir en contacto con Alemania y Rusia hasta el fin de su historia” (Conrad 2017 [1919]), pero según Francis Drake “las alas de la oportunidad llevan plumas de la muerte” (citado en: Hughes-Hallett 2004). El autor checo Jiří Gruša, quizá sorprendentemente desde el punto de vista polaco, percibe esta otra cara de la moneda: “la gente maliciosa ya entonces (en los albores del país checo – M.W.S.) llevaban un chisme viejo que Lech – el hermano de Czech – era más prudente y eligió un campo amplio en vez de las colinas y los cerros. Llegó hasta el Báltico y estableció Polonia – un país mucho más grande y mucho más diferenciado” (Gruša 2018, p. 12).

Entonces, viéndolo en las categorías geográficas y geopolíticas, no es verdad que “la decisión de Lech (a establecer Polonia entre los ríos Óder y Vístula – M.W.S.) se puede contar entre las diez peores decisiones en la historia universal” (Lipniacka 2016, p. 5). Pues los eslavos-polacos

“nunca [...] han sido totalmente dominados por nadie” (Gallus Anonymus 1989, p. 11). Polonia sabe vivir con la geografía “suya”. Sigue en su lugar en el mapa, extendida en el puntal de Vístula desde hace más de 1000 años. Está allí en la mayoría de este periodo como una unidad geopolítica separada. Las tierras bajas de Vístula y Óder construyen amenazas, pero también dan oportunidades. La historia de Polonia parece ser una de las mejores ilustraciones de las palabras de Francis Drake. Polonia consiguió Praga (1003 – 1004), Moscú (1610 – 1612) o Kiev, pero sus vecinos consiguieron Gniezno, Cracovia y Varsovia. Dentro de las fronteras del Reino Polaco Kiev estuvo 98 años (1569 – 1667), mientras Varsovia estuvo 100 años (1815-1915) dentro de las fronteras de Rusia, o solo 84 años (1831-1915) si tenemos en cuenta el estatus del Reino Polaco después del Congreso de Viena. Leópolis ha estado bajo el control “rutenio” (Rutenia de Halych, Unión Soviética, Ucrania) 171 años (aprox. 1250 – 1340, 1939 – 1941, 1944 – 2022), mientras estuvo 453 años (1340 – 1772, 1918 – 1939) bajo el control polaco y 146 años (1772 – 1918) bajo el control austriaco. Cracovia estuvo en las manos austriacas 86 años (1795 – 1809, 1846 – 1918) y Vilna en las polacas solo 20 años (1919 – 1939). Königsberg fue feudalmente dependiente de Polonia 191 años (1466 – 1657), mientras Gniezno y Poznan estuvieron en el territorio de Prusia por 117 años (1793 – 1807, 1815 – 1918). La Orden Teutónica estuvo en posesión de Mariemburgo (Malbork) por 192 años (1274 – 1466), los alemanes en total 365 años (1274 – 1466, 1772 – 1945), mientras la ciudad ya ha sido polaca por 383 años (1466 – 1772, 1945 – 2022). Breslavia ha estado en Polonia (incluyendo los soberanos polacos del periodo de la fragmentación feudal del Reino de Polonia) por 427 años (985 – 1335, 1945 – 2022) y bajo el control checo, austriaco y alemán no menos de 610 años (antes de 985, 1335 – 1945), de esto solo 205 años (1741 – 1945) bajo el control pruso/alemán. Si buscamos una imagen sugestiva y plástica de cultura popular para describir la existencia de Polonia anarquista y no subyugada en una zona sísmica siempre viva de las civilizaciones y los imperios, se puede recordar la observación de Philippe Nemo sobre los polacos del año 1978, de un periodo que parecía ser uno de la dependencia profunda y durable, política y económica, del imperio soviético – “son <Galos> como de Astérix” (Nemo 2006, p. 7).

Polonia y los polacos luchan con el problema de escala, porque Polonia es un país de tamaño mediano – un país que causa orgullo, pero no está reconocido por los demás (Snyder en: Judt, Snyder 2019, p. 39). Brian Porter-Szűcs formula esta observación sobre la “ubicación <central>” de Polonia con palabras distintas: “Se encuentran (los habitantes de Europa del noreste, entonces también los polacos – M.W.S.) entre los más débiles de los más fuertes y los más fuertes de los débiles, entre los más pobres de los ricos y los más ricos de los pobres” (Porter-Szűcs 2021, p. 18). Con palabras aún más diferentes describe esta situación política, económica y geográfica de Polonia Andrzej Chwalba – aunque se refieren a Rusia, hay que tratarlas como una expresión *pars pro toto*: “Basta con mirar el mapa. Polonia es un punto.” (Chwalba, Harpula 2021, p. 18). La Polonia contemporánea es entonces un país de tamaño mediano, más fuerte que la mayoría de los países en Europa Central y Oriental, pero más débil que Alemania y Rusia, con las cuales tiene que rivalizar, encerrada con ellas en un mismo espacio. La carga de su historia no le hace más fácil tomar este papel, porque aunque hasta el fin del siglo XIV y desde el fin del siglo XVII hasta el fin del XX su importancia en la política europea fue marginal (quizá excepto los años 1920 y 1939), los 260 años contados desde los años 80. del siglo XIV, entre la coronación de Eduviges I (1384) y la muerte de Vladislao IV (1648) fueron el “tiempo galáctico” de Polonia.

★ ★ ★

“Atlas geográfico-político de Polonia. Polonia en el mundo contemporáneo: Perspectiva 2022” presenta la siguiente “imagen instantánea” de Polonia, esta vez la actual para el año 2022. Aunque muchos mapas incluidos en él perderán sus colores en el sol de la historia, muchas se mostrarán resistentes contra el transcurso del tiempo. En el Atlas a menudo anonimizamos el mundo fuera de las fronteras de la Polonia contemporánea o sus alrededores internacionales elegidos. Es una acción deliberada para dirigir la atención del lector hasta un fenómeno concreto entre las fronteras geográficas estrictamente definidas. No hemos logrado actualizar o realizar todos los mapas, porque los mapas son solo los “prisioneros”

de los datos, y eso en doble sentido. Primero – obviamente – no pueden nacer sin ellos. Por ese motivo, por ejemplo, no hemos podido utilizar los datos del censo más reciente (2021), porque en el momento de la impresión del Atlas todavía no estaban disponibles. Segundo, los mapas son tan buenos como los datos en que se basan, aunque nosotros también seguramente no hemos evitado errores o faltas. Es verdad que la relación entre la política y el espacio forma la columna vertebral de la estructura del “Atlas geográfico-político de Polonia”, pero su temática rebasa la geografía política estrechamente entendida. El Atlas no contiene ningún texto que sea una síntesis general creada sobre la base de todo el material cartográfico publicado, tampoco provee descripciones detalladas de los mapas [excepto las fuentes y las explicaciones y advertencias necesarias para interpretar y entender los mapas], siguiendo la convicción que cada uno tiene derecho y hasta debe formar solo su opinión sobre el estado polaco y la sociedad polaca contemporánea. Aunque por falta de datos, tiempo y espacio no hemos logrado tratar muchos temas, el Atlas trata de dar una imagen de Polonia y los polacos posiblemente entera y vasta. Por eso confiamos que a pesar de sus limitaciones “Él llevara la Ciudad en sí [...] / él será la Ciudad” (Herbert 1983).

En primer lugar me quiero agradecer a Jakub Mielnik, a los directores de la Oficina del Programa “Niepodległa” (“Independiente”) Jan Edmund Kowalski y Wojciech Kirejczyk, al vicepresidente del Consejo de Ministros profesor Piotr Gliński y al decano de la Facultad de Geografía y Estudios Regionales de la Universidad de Varsovia, profesor Maciej Jędrusik – sin sus esfuerzos y decisiones no habríamos realizado la segunda edición del “Atlas geográfico-político de Polonia”. También quiero expresar mi gratitud al doctor Dariusz Maciak de la Oficina del Presidente de la República de Polonia, los empleados de la Oficina del Programa “Niepodległa”, especialmente a Magdalena Bagińska, y los empleados de la administración de la Facultad de Geografía y Estudios Regionales de la Universidad de Varsovia, especialmente a Urszula Nitkin, Iwona Orzechowska y Joanna Papis. Por último, el “Atlas geográfico-político de Polonia” es una obra de un equipo entero de autores, cuyo deudor soy yo. Gracias especialmente a todas las personas diariamente dedicadas al servicio del Proyecto – a Anna Andruszkiewicz, Anna Górna, Krzysztof Górny, Magdalena Skorupska y Małgorzata Wojtaszczyk.

Varsovia, primavera de 2022

Marcin Wojciech Solarz

*Profesor de geografía política
en la Universidad de Varsovia*

BIBLIOGRAFIA BIBLIOGRAFÍA

- Anonim tzw. Gall, 1989 [1112-1116], *Kronika Polska*, Wrocław.
- Bierzanek R., Symonides J., 2005, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa.
- Black J., 2021, *The Polish perspective*, The Critic, thecritic.co.uk
- Chwalba A., Harpula W., 2021, *Polska Rosja. Historia obsesji, obsesja historii*, Kraków.
- Conrad J., 1921, *Notes on Life and Letters*, New York and Toronto.
- Conrad J., 2017 [1919], *Zbrodnia rozbiorów*, <https://teologiapolityczna.pl>
- Davies N., 2019, *Sam o sobie*, Kraków.
- Forczyk R., 2020, *Fall Weiss. Najazd na Polskę 1939*, Poznań.
- Gruša J., 2018, *Czechy. Instrukcja obsługi*, Kraków.
- Hemar M., 2005, *Poezje zebrane. Wrzesień 1939 – maj 1945*, Łomianki.
- Herbert Z., 1969, *Napis*, w: Z. Herbert, 2008, *Wiersze zebrane*, Kraków.
- Herbert Z., 1974, *Pan Cogito*, w: Z. Herbert, 2008, *Wiersze zebrane*, Kraków.
- Herbert Z., 1983, *Raport z oblężonego Miasta i inne wiersze*, w: Z. Herbert, 2008, *Wiersze zebrane*, Kraków.
- Herbert Z., 2007, *The Collected Poems: 1956-1998* [Translated by Alissa Valles], New York.
- Hughes-Hallett L., 2004, *Heroes: Saviours, Traitors and Supermen*, London.
- Judt T., Snyder T., 2019, *Rozważania o wieku XX*, Poznań.
- Kisielewski S., 1990, *Komu potrzebna jest Polska?*, „Tygodnik Powszechny”, 4 marca.
- Kochanowski J., 1957, *Poezje*, Warszawa.
- Kroh A., 1992, *O Szwajku i o nas*, Nowy Sącz.
- Lipniacka E., 2016, *Przewodnik ksenofoba. Polacy*, Warszawa.
- Marek Aureliusz, 2011, *Rozmyślenia [do siebie samego]*, Warszawa.
- Mearsheimer J.J., 2019, *Tragizm polityki mocarstw*, Kraków.
- Mickiewicz A., 1917, *Pan Tadeusz or The Last Foray in Lithuania* [Translated by George Rapall Noyes], London and Toronto.
- Mickiewicz A., 1973, *Pan Tadeusz*, Warszawa.
- Nałkowski W., 1887, *Polska. [Obraz geograficzny Polski historycznej]*, w: B. Chlebowski, W. Walewski (red.), *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, tom 8, Warszawa.
- Nemo P., 2006, *Co to jest Zachód?*, Warszawa.
- Porter-Szücs B., 2021, *Całkiem zwyczajny kraj. Historia Polski bez martyrologii*, Warszawa.
- Porter-Szücs B., 2014, *Poland in the Modern World: Beyond Martyrdom*, Chichester.
- Romer E., 1929, *W obronie polskich nazw geograficznych*, w: E. Romer, 1939, *Ziemia i państwo. Kilka zagadnień geopolitycznych*, Lwów-Warszawa.
- Zbyszewski K., 2014, *Wczoraj na wyrwyki*, Łomianki.

Polska w przestrzeni i czasie

Polonia en el espacio y el tiempo

Polska – *serce Europy* (N. Davies), *boże igrzysko* (N. Davies), *całkiem zwyczajny kraj* (B. Porter-Szücs), *kraj z Księżycą* (E. Burke, M. Moran), *Polska, czyli nigdzie* (A. Jarry)... To tylko wybrane i zarazem całkowicie sprzeczne opinie cudzoziemców o Polsce. Stąd Atlas otwiera „wstęp do Polski” z odpowiedziami na podstawowe pytania – gdzie jest Polska, jak zmieniało się jej miejsce i kształt na mapie politycznej Europy, do jakich państw i pod jakim względem jest podobna, jakie są w jej historii kamienie milowe, czym wyróżnia się lub nie w Europie, w których instytucjach Zachodu jest zakotwiczona i od jak dawna, co myślą Polacy?

Polonia – *el corazón de Europa* (N. Davies), *patio de juegos de Dios* (N. Davies), *un país totalmente normal* (B. Porter-Szücs), *el país de la Luna* (E. Burke, M. Moran), *Polonia, es decir en ninguna parte* (A. Jarry)... Estas son solo unas opiniones de los extranjeros sobre Polonia – unas opiniones elegidas y al mismo tiempo totalmente contradictorias. Por eso el Atlas empieza por una “introducción a Polonia” con las respuestas a unas preguntas básicas: ¿dónde está Polonia?, ¿cómo fue cambiando su lugar y forma en el mapa político de Europa?, ¿a cuáles países es parecida y en cuáles aspectos?, ¿cuáles son los eventos más importantes en su historia?, ¿por cuáles cosas se distingue en Europa y por cuáles no?, ¿en cuáles instituciones del Occidente está anclada y desde hace cuánto tiempo?, ¿qué piensan los polacos?

Granice, terytorium, pamięć

Fronteras, territorio, memoria

Ponad pół wieku temu polski emigrant polityczny Karol Zbyszewski (2014) ponuro, aczkolwiek niezwykle trafnie zwrócił uwagę, że *miedze na polach są trwalsze niż granice Polski*. Jest to efekt fizycznogeograficznej charakterystyki polskiego terytorium i położenia Polski między znajdującymi się w nieustannym ruchu wielkimi kamieniami młyńskimi europejskiej historii – Zachodem i Wschodem, Europą i Azją, Rzymem i Bizancjum (z Moskwą), Niemcami i Rosją. W polskiej historii i geografii politycznej problem ciągłości i zmiany polskich granic politycznych – tak rzeczywistych, jak i mentalnych – wraz ze swoimi skutkami politycznymi, społecznymi, osadniczymi, gospodarczymi i kulturowymi jest kluczowy. Polityka międzynarodowa kształtowała Polskę i Polaków nie tylko poprzez procesy wielkiej skali, ale także ingerując w lokalne mikroświaty. W odpowiedzi na wyzwania płynące od ponad 1000 lat z otoczenia międzynarodowego wypracowano w Polsce trzy wielkie metakoncepty geopolityczne: Polski-przedmurza, Polski-przejścia, Polski-pomostu. Są one najogólniejszą syntezą wielowiekowego polskiego doświadczenia polityki międzynarodowej w Europie Środkowo-Wschodniej i przekładają się nieustająco na kształt polskiej polityki zagranicznej. Historia i geografia Polski budowały tożsamość i pamięć zbiorową Polaków jako narodu. Powstawały one w relacji do terytorium zajmowanego przez społeczeństwo i państwo. W efekcie naniesione na mapę elementy wspólnotowej tożsamości i pamięci nie tylko wyznaczają granice *psychicznej ojczyzny* Polaków (A. Kroh 1992) i pokazują jej wewnętrzne przestrzenne zróżnicowanie, ale też ukazują treść, trwałość i zróżnicowanie przestrzenne samej ich tożsamości i pamięci. Te ostatnie są kształtowane w wyniku oddolnej (urbanonimy) i odgórnej polityki historycznej (pomniki, orderzy). Lokalizacja w przestrzeni i w konsekwencji rozkład ważnych lub kreowanych na ważne miejsc, wydarzeń i postaci (ich miejsc urodzenia i/lub śmierci) pokazuje naturalne i ślepe koryta polskiej historii, rdzenie i peryferia polskiego świata, jego niejednorodność. Mapy w tym rozdziale podejmują wyżej wskazane zagadnienia.

Hace más de medio siglo el emigrante político polaco Karol Zbyszewski (2014) comentó de una manera triste e irónica, pero muy acertada, que *las lindes de los campos son más durables que las fronteras de Polonia*. Este es un efecto de la característica física-geográfica del territorio polaco y la ubicación de Polonia entre las muelas de molino enormes de la historia europea que siempre han estado en marcha – el Occidente y el Oriente, Europa y Asia, Roma y Bizancio (con Moscú), Alemania y Rusia. El problema de la continuidad y los cambios de las fronteras políticas polacas – tanto las reales como las mentales – con sus resultados políticos, sociales, espaciales, económicos y culturales, es esencial en la historia y geografía política polaca. La política internacional estaba formando a Polonia y a los polacos no solo por los procesos de gran escala, sino también entrometiéndose en los micromundos locales. En respuesta a los retos que llegan del entorno internacional desde hace más de 1000 años, en Polonia se establecieron tres metaconceptos geopolíticos: Polonia como un baluarte, Polonia como un paso y Polonia como un puente. Son una síntesis más general de la experiencia secular polaca en la política internacional en Europa Central y Oriental y han formado la política exterior polaca. La historia y la geografía de Polonia han formado la identidad y la memoria colectiva de la nación polaca. Se estaban estableciendo en relación al territorio ocupado por la sociedad y el estado. Como consecuencia, los elementos de la identidad y la memoria colectiva puesta en el mapa no solo determinan las fronteras de la *patria psíquica de los polacos* (A. Kroh 1992) y muestran su heterogeneidad espacial interna, sino también demuestran el contenido, la resistencia y la heterogeneidad de esta identidad y memoria misma. Estas se están formando por la política histórica de abajo (urbanónimos) y de arriba (monumentos, órdenes). La ubicación en el espacio y consecuentemente la distribución de los lugares, eventos y personajes (sus lugares de nacimiento y/o muerte) importantes o creados para ser importantes demuestra los cauces naturales y callejones sin salida de la historia polaca, las médulas y las afueras del mundo polaco, su heterogeneidad. Los mapas en este capítulo tratan de estas cuestiones mencionadas arriba.

Rozwój

El desarrollo

Od 1989 roku Polska dokonała wielkiego skoku rozwojowego, ale wciąż ma jeszcze dużo do nadrobienia. Można to dostrzec wyraźnie na tle państw składających się na europejską część Zachodu, do której Polacy przynależą w wyniku wyborów cywilizacyjnych (1966) i politycznych (1999, 2004). W tym rozdziale Atlasu znajdują się trzy grupy map. Najpierw te rysujące szeroką panoramę obejmującą ostatnie 70 lat i całą Europę. Polacy mogą być dumni z sukcesu ich państwa, ale także powinni trzeźwo oceniać swoją historię: w roku 1989 odcięli hamujący ich balast systemu komunistycznego i czerwonej Rosji, ale wciąż – przywołując zacytowanego we wstępie Briana Portera-Szücsa – znajdują się wśród najsłabszych z najpotężniejszych i najuboższych z bogatych. W dalszej części rozdziału zaprezentowana jest więc węższa panorama, obejmująca tylko ostatnią dekadę i państwa składające się na trzon europejskiej części Zachodu. Na podstawie 116 map prezentujących ocenę Polski w bardzo różnych dziedzinach w zestawieniu z innymi państwami Zachodu widać jej sukcesy, zapóźnienia i porażki. Wreszcie skoro *takie będą Rzeczypospolite, jakie ich młodzieży chowanie* (Jan Zamoyski), tę część Atlasu zamykają mapy odnoszące się do edukacji.

Desde 1989 Polonia ha dado un gran salto en su desarrollo, aunque todavía tiene que recuperar mucho. Esto se puede notar claramente en el fondo de los países que forman la parte europea del Occidente, a la cual los polacos pertenecen por sus decisiones de civilización (1966) y política (1999, 2004). En este capítulo del Atlas hay tres grupos de mapas. Primero los que esbozan un panorama amplio que comprende los últimos 70 años y toda la Europa. Los polacos pueden estar orgullosos del éxito de su país, pero también deben evaluar su historia de una manera sobria: en 1989 cortaron el lastre inhibitor del sistema comunista y de la Rusia roja, pero siguen – repitiendo las palabras de Brian Porter-Szücs ya citadas en la introducción – entre los más débiles de los más fuertes y los más pobres de los ricos. Entonces, en la siguiente parte del capítulo se presentará un panorama más estrecho que comprende solo la última década y los países que contribuyen a la base de la parte europea del Occidente. Sobre la base de 116 mapas que presentan la evaluación de Polonia en disciplinas muy diferentes comparándola con otros países del Occidente se ven sus éxitos, retrasos y fracasos. Por fin, ya que *las repúblicas serán así como la crianza de sus juventudes* (Jan Zamoyski), esta parte del Atlas termina con los mapas que se refieren a la educación.

Państwo i polityka

El estado y la política

Polityka to potężna, autonomiczna sfera życia, dotykająca każdego osobiście, przed którą nie ma ucieczki. Władza państwowa (polityczna) bowiem – przywołując Ludwika Ehrlicha – jest całowładna, tzn. uprawniona do regulacji wszystkich stosunków w państwie (R. Bierzanek, J. Symonides 1994). Jednocześnie jednak polityka jest sferą życia budzącą silne kontrowersje i emocje ze względu na dwoistość swojej natury – nierozwalne połączenie szlachetności i niegodziwości, opisanej sugestywnie w balladzie *Autoportret Witkacego* Jacka Kaczmarskiego i Przemysław Gintrowskiego (1980) w słowach: *polityka (...) to w kryształach pomyje*. W polskim przypadku kryształ to troska o dobro Rzeczypospolitej, pomyje zaś to tak często gorsząca praktyka polskiego życia politycznego. W poniższym rozdziale znajdują się mapy ilustrujące różne aspekty polskiej polityki, także w ujęciu porównawczym: zasady i mechanizmy systemu politycznego, elementy polityki zagranicznej, strukturę wewnętrzną państwa, pochodzenie polityków, funkcjonowanie systemu wyborczego (preferencje, frekwencja, głosy nieważne).

La política es una esfera potente y autónoma de vida que le toca a cada uno – no se puede huir de ella. El poder estatal (político) – citando a Ludwig Ehrlich – es todopoderoso, es decir, autorizado para arreglar todas las relaciones en el país (R. Bierzanek, J. Symonides 1994). Sin embargo, al mismo tiempo la política es una esfera de vida que causa controversias y emociones fuertes por la dualidad de su naturaleza – una conexión inseparable de nobleza y vileza, sugestivamente descrita en la balada *Autoportret Witkacego* (El autorretrato de Witkacy) de Jacek Kaczmarski y Przemysław Gintrowski (1980): *la política (...) son lavazas en cristal*. En el caso polaco el cristal es el cuidado del bien de la República y las lavazas representan la práctica escandalosa de la vida política polaca. En este capítulo se encuentran los mapas que ilustran aspectos diferentes de la política polaca, también de una perspectiva comparativa: las reglas y los mecanismos del sistema político, los elementos de la política exterior, la estructura interna del estado, el origen de los políticos, el funcionamiento del sistema electoral (preferencias, frecuencias, votos inválidos).

The background of the slide features a map of Europe in a dark orange hue. Overlaid on this map are several concentric circles in a lighter shade of orange, centered on the continent. A thin, horizontal blue line is positioned near the top of the slide, extending from the left edge towards the right, ending just before the main title.

Nazewnictwo geograficzne

La nomenclatura geográfica

*J*ak imię i nazwisko stanowią pierwszorzędny dokument każdej osoby, tak nazwy geograficzne są nieocenionym skarbem kultury narodowej, a w swej sumie są doniosłym czynnikiem kultury światowej (E. Romer 1929). Dzięki nazwom geograficznym możemy spojrzeć w często zakrytą brakiem źródeł i opracowań twarz historii – rozpoznawać procesy osadnicze, polityczne, społeczne i gospodarcze, dostrzec zróżnicowanie kulturowe, poszukiwać różnorodnych związków, zależności i prawidłowości w obrębie granic Polski, jak i między nią a światem zewnętrznym. Mapy w tym rozdziale zwracają także uwagę na wielki proces denominacji przestrzeni publicznej w Polsce po 1989 roku oraz związane z nim wybory i napięcia społeczno-polityczne.

*C*omo el nombre y el apellido son el documento primario de cada persona, los nombres geográficos son un tesoro inestimable de la cultura nacional, y en su suma son un factor solemne de la cultura mundial (E. Romer 1929). Gracias a los nombres geográficos podemos mirar la cara de la historia frecuentemente cubierta por la falta de fuentes e investigaciones – reconocer los procesos de colonización, políticos, sociales y económicos, notar las diferencias culturales, buscar las relaciones, las dependencias y los patrones diversos, tanto dentro de las fronteras de Polonia como entre Polonia y el mundo externo. Los mapas en este capítulo también llaman la atención sobre el gran proceso de denominación del espacio público en Polonia después de 1989 y las elecciones y las tensiones sociales y políticas relacionadas.

Polacy za granicą, mniejszości w Polsce

Los polacos en el extranjero, las minorías en Polonia

Historia sprawiła, że w przypadku Polski i Polaków heterogeniczność jest zasadą w dziejach, homogeniczność zaś wyjątkiem. Czy można znaleźć lepszy jej symbol niż słowa rozpoczynające polski poemat narodowy *Pan Tadeusz* (1832-1834): „Litwo! Ojczyzno moja!” i fakt, że zostały napisane przez polskiego poetę o dzisiejszej Białorusi na emigracji we Francji? Wewnętrzną różnorodność Polski budowały na przestrzeni dziejów takie procesy jak średniowieczna kolonizacja wschodnia, doświadczenie polsko-ruskiego (-ukraińskiego) państwa (Korony, od połowy XIV wieku) i litewsko-rusko (białorusko)-polskiego (Wielkiego Księstwa Litewskiego od 2. połowy XVI wieku), funkcjonowanie w granicach państw i imperiów zaborczych (1772-1918). Jednolitość Polski po drugiej wojnie światowej jawi się jako wyjątek w dziejach, zwłaszcza że dziś (2022) wskutek wojny na Ukrainie ponownie Polska stała się przynajmniej na jakiś czas krajem wyraźnie heterogenicznym. Zmiany jej granic i emigracja zarobkowa z kolei przyczyniły się, że Polaków i osoby o korzeniach polskich można spotkać chyba w każdej części ekumeny. Mapy w tym rozdziale ilustrują fakt zróżnicowania Polski i zarazem rozproszenia Polaków w świecie.

En el caso de Polonia y los polacos la historia ha determinado que la heterogeneidad es la regla y la homogeneidad la excepción. Su mejor símbolo es el hecho que el poema nacional de Polonia *Pan Tadeusz* (1832 - 1834) empieza por las palabras: “¡Lituania!, ¡mi patria!” y que el poeta polaco emigrado a Francia las escribió sobre el territorio que hoy pertenece a Bielorrusia. La heterogeneidad interna de Polonia ha sido creada en el transcurso del tiempo por los procesos como la colonización medieval del este, la experiencia del estado polaco-ruteno (-ucraniano) desde los mediados del siglo XIV (“La Corona”) y el estado lituano-ruteno (bielorruso)-polaco desde la segunda mitad del siglo XVI (“El Gran Ducado de Lituania”), el funcionamiento en las estructuras de los estados e imperios ocupantes (1772 - 1918). La homogeneidad de Polonia después de la Segunda Guerra Mundial parece ser una excepción histórica, especialmente porque hoy (2022), debido a la guerra en Ucrania, Polonia se volvió un país heterogéneo, al menos por algún tiempo. Los cambios de sus fronteras y la emigración económica han causado una situación en que los polacos o las personas con raíces polacas están presentes en todos lados de la ecúmene. Los mapas en este capítulo ilustran la heterogeneidad de Polonia y la dispersión de los polacos en el mundo.

Polska soft power

La soft power polaca

We wstępie do Atlasu zacytowane są słowa Timothy Snydera, że Polska budzi dumę, ale nie jest dostrzegana przez innych. W polityce międzynarodowej cele można osiągać dwójako: zarówno twardą siłą – wojskową i gospodarczą (*hard power*), której Polsce jako średniemu państwu wciąż jeszcze często brakuje, jak również subtelnie, sprawiając, że inni chcą być razem z nami, a nawet tacy jak my. Temu służy miękkie oddziaływanie na innych aktorów stosunków międzynarodowych (*soft power*) za pośrednictwem kultury, idei, nauki i edukacji, sportu, wybitnych postaci, rozpoznawalnych marek, pomocy rozwojowej, społeczności lokalnych. Czy Polska ma swoją *soft power*? Mapy zawarte w tym rozdziale starają się udzielić odpowiedzi na to pytanie.

En la introducción del Atlas han sido citadas las palabras de Timothy Snyder, que Polonia causa orgullo, pero no está reconocida por los demás. En la política internacional los objetivos se pueden lograr de dos maneras: tanto con la fuerza dura – militar y económica (la *hard power*) que a menudo le sigue faltando a Polonia como a un país mediano, como sutilmente, causando que todos quieran estar con nosotros o aun ser como nosotros. Para eso sirve la influencia blanda a otras partes de las relaciones internacionales (la *soft power*) por medio de cultura, ideas, ciencia y educación, deportes, personajes eminentes, ayuda al desarrollo, sociedades locales. ¿Tiene Polonia su *soft power*? Los mapas incluidos en este capítulo tratan de contestar esta pregunta.

Tempus calamitatum

Tempus calamitatum

Tempus calamitatum to czas nieszczęść, klęsk. 30 lat niepodległej Polski (1989-2019) to okres niezwykle korzystnej dla niej koniunktury wewnętrznej i międzynarodowej, niedoświadczanej przez nią chyba od blisko 400 lat, przynajmniej od roku 1648. Czas pokoju, rozwoju, stabilizacji. U progu lat 20. XXI wieku wraz z pandemią COVID-19 (2020) i pełnoskalową agresją Rosji na Ukrainę (2022) świat ponownie jednak zerwał się z kotwicy. Wielka przemiana w stosunkach międzynarodowych, także w Europie Środkowo-Wschodniej, właśnie się dokonuje. O tym mówią zaprezentowane w tym rozdziale mapy.

Tempus calamitatum es el tiempo de fatalidad, de desastres. Los 30 años de Polonia independiente (1989 – 2019) fueron un periodo de coyuntura interna e internacional extraordinariamente favorable para ella – una coyuntura que Polonia no había experimentado por casi 400 años, al menos desde 1648. Un tiempo de paz, de desarrollo, de estabilización. En el umbral de los años 20 del siglo XXI, con la pandemia de COVID-19 y la agresión total de Rusia hacia Ucrania (2022) el mundo volvió a perder su sostén. Un gran cambio de las relaciones internacionales, también en Europa Central y Oriental, se está realizando. Este es el tema de los mapas en este capítulo.

GEOGRAFICZNO-POLITYCZNY ATLAS POLSKI. POLSKA W ŚWIECIE WSPÓŁCZESNYM: PERSPEKTYWA 2022 był projektem badawczym, edytorskim i edukacyjnym z zakresu edukacji kulturalnej objętym [Patronatem Narodowym Prezydenta RP Andrzeja Dudy w Stulecie Odzyskania Niepodległości](#). Zrealizowany został w latach 2020–2022 pod kierunkiem prof. dr. hab. Marcina Wojciecha Solarza w [Zakładzie Geografii Politycznej i Historycznej Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego](#). Projekt sfinansowano ze środków [Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego](#) w ramach [Wieloletniego Programu Rządowego „Niepodległa” na lata 2017–2022](#). Był on kontynuacją i rozwinięciem projektu badawczego i edytorskiego wykonanego w latach 2015–2018 ze środków Narodowego Centrum Nauki [2014/15/B/HS5/00729].

W ramach Projektu:

- opublikowano II wydanie „Geograficzno-politycznego atlasu Polski. Polska w świecie współczesnym”;
- powstała strona internetowa Projektu, profil facebookowy i kanał Youtube;
- opracowano 10 scenariuszy lekcji dla szkół średnich (w formie przewodników i filmów instruktażowych);
- zorganizowano w 16 województwach szkolenia dla nauczycieli szkół ponadpodstawowych z zakresu geografii politycznej i wykorzystania atlasu w nauczaniu geografii, historii i wiedzy o społeczeństwie;
- zorganizowano kilkadziesiąt wydarzeń edukacyjnych, w których łącznie wzięło udział kilka tysięcy uczniów z całej Polski;
- przeprowadzono ogólnopolski konkurs na najlepszą wycieczkę politycznogeograficzną.

ATLAS GEOGRÁFICO-POLÍTICO DE POLONIA. POLONIA EN EL MUNDO CONTEMPORÁNEO: PERSPECTIVA 2022 fue un proyecto de investigación, edición y educación en el área de la educación cultural bajo el [Patrocinio Nacional del Presidente de la República de Polonia Andrzej Duda en el Centenario de la Independencia](#). Se realizó en los años 2020 – 2022 bajo la dirección de prof. dr. hab. Marcin Wojciech Solarz en el [Departamento de Geografía Política e Histórica de la Facultad de Geografía y Estudios Regionales de la Universidad de Varsovia](#). El proyecto se financió con los medios del [Ministro de Cultura y el Patrimonio Nacional](#) en el marco del [Programa Plurianual del Gobierno “Niepodległa” \(“Independiente”\) para los años 2017 – 2022](#). Fue una continuación y un despliegue del proyecto de investigación y edición llevado a cabo en los años 2015 – 2018 por los medios del Centro Nacional de Ciencia [2014/15/B/HS5/00729].

En el marco del Proyecto:

- se publicó la segunda edición del “Atlas geográfico-político de Polonia. Polonia en el mundo contemporáneo”;
- se creó la página web del Proyecto, el perfil de Facebook y el canal de YouTube;
- se elaboraron 10 escenarios de lecciones para escuelas secundarias (en forma de guías y videos de instrucción);
- en 16 voivodatos de Polonia se organizaron cursos para los maestros de las escuelas secundarias en el área de la geografía política y el uso del atlas en la enseñanza de geografía, historia y ciencias sociales;
- se organizaron decenas de eventos educativos, en los cuales han participado unos miles de alumnos de toda Polonia;
- se llevó a cabo un concurso nacional para el mejor viaje escolar político-geográfico.